

Priče iz Berka

Priče iz Berka

prikupila i priredila
Dragica Aleksa

Izdavač:

 Centar za mir, nenasilje i ljudska prava-Osijek

 Tiskanje ove knjige financijski je omogućila Europska Zajednica

Lektura: Daliborka Pavošević

Korektura: Daliborka Pavošević

Predgovor: Amalija Krstanović

Oblikovanje: Davorin Palijan Kaleidoskop

Tisak: Grafika, Osijek

Fotografija na naslovnici: obitelj iz Berka, 1946. godine

SADRŽAJ

Predgovor	6
Uvodne riječi	8
Ispružena ruka dobrote	14
Polomljeni križ	18
Klupko priča	20
Lijepa riječ	22
Povratak korijenima	26
Usporavanje umiranja	28
I tako žive ljudi	32
Kolica i lopata	36
Zemlja ostaje	40
Sjena tuge	42
Umjesto pogovora	46

PREDGOVOR

Dragica Aleksa jedna je od žena koju smo upoznali u Berku radeći na projektu Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja - poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj. Osvjedočeni u djelotvornost programa slušanja koji smo od 1993. godine koristili u mnogim mjestima Zapadne i Istočne Slavonije, u samom Osijeku i u Baranji, krenuli smo u Berak (općina Tompojevci), mjesto stradanja i patnji u Istočnoj Slavoniji.

Znali smo da zadatak nije ni malo lak. Osluškivali smo svoje osjećaje, strahove, nosili se sa svojim predrasudama i uvijek iznova postavljali pitanje: Može li mjesto stradanja postati mjesto iskoraka u kulturu mira, može li postati most povratka i obnove povjerenja?

Slušati i čuti bio je prvi zadatak. Radili smo na njemu strpljivo s mnogo suosjećanja i korak po korak otvarali komunikaciju, prihvaćali ideje samih mještana i jednu po jednu zajedno ostvarivali... A onda je Dragica s našom volonterkom

Mirtom krenula u ostvarivanje svoje ideje. I sada čujem kako govori: "Imaju stari Berčani što reći o životu i običajima, o tomu kako se živjelo nekad i sad. Dobro bi bilo to zapisati da se ne zaboravi, neka mladi čuju, neka ostane nešto poslije nas." Eto, to "nešto" sada držite u ruci i zasigurno ćete čitati s mnogo pozornosti, te nećete ostati ravnodušni, nećete ostati isti kao što ni mi nismo ostali isti. Kao što smo se mijenjali mi koji smo slušali njihove priče, kao što je Dragica rasla u sebi bilježeći i proživljavajući svaku od zapisanih i vi ćete pročitavši ih imati o čemu promišljati.

Sve zapisano o ovoj vrijednoj knjižici potvrđuje misao bake Zlate kako "nema tako tvrda srca da do njega ne može doći ispružena ruka dobrote." Vjerujmo njenom iskustvu i učimo od nje i drugih.

Amalija Krstanović

Uvodne riječi

ZRNCA KOJA TREBAMO NASLIJEDITI

Ovo nisu "priče" o ljudima, ovo su zrnca iz njihovih života. Oni su tu među nama, a mi ih jedva primjećujemo. Žive tiho, nikome se ne nameću. Možda više nisu lijepi, možda im ruke drhte, možda su bolesni ili ne vide dobro... Približavaju se kraju svoga puta. Željela sam od njih čuti što nam mogu i žele ostaviti u naslijeđe. Razgovarala sam s njima, pričali su o sebi, pa mislim da je red da to učinim i ja. Zovem se Dragica, imam 49 godina, a od udaje - već 30 godina - živim u Berku. Uvijek ponosno ističem da sam dijete nepregledne ravnice. Od rane sam mladosti voljela svoje slobodno vrijeme provoditi uz knjigu, pa sam se zato malo razlikovala od uobičajene žene sa sela. Ljudi su uvijek rado razgovarali sa mnom. Za rijetke sam imala osjećaj da su me potpuno razumjeli. Kako su prolazile godine, privikavala sam se na to i počela sve svoje nade, strahove, radosti i tuge prenositi na papir. Bio je to svijet kako sam ga doživljavala, prestalo me zanimati

što drugi misle o tome.

Onda je došao ovaj strašan rat. Sve je uništeno, mi smo protjerani i moje su bilješke popaljene. Bilo mi je teško; osjećala sam se kao da je netko zapalio dio mene. Ali život je jurio dalje i nije bilo vremena za tugovanje. Rat je prošao. Vratila sam se i ponovno se suočila s gubitkom - sve u meni bunilo se protiv nepravde na koju sam nailazila na svakom koraku. Moja je Olovka plakala za poginulima, nadala se sa preživjelima, ljutila se na krivce, vrištala protiv rata, ali to nitko nije čuo, jer je to bio moj svijet...

Postoje događaji na koje ne možemo utjecati, a promijene nam život. Tako se dogodilo da su mirovni timovi Centra za mir iz Osijeka došli u Berak vidjeti mogu li što pomoći. Počeli su slušajući nas mještane. Dugo smo razgovarali i mene su ponijele vrijednosti za koje se oni zalažu: mir, nenasilje i ljudska prava. Pomogli su mi shvatiti da su prošlost-uspomene, budućnost-nada, a jedino sadašnje vrijeme pruža mogućnost da učinimo nešto za sebe i za druge.

Pridružila sam im se; znala sam kako je u

Berku stanje teško. Materijalna dobra su uništena, a u zraku lebdi bezbroj pitanja bez odgovora - prije svega kako ponovno živjeti sa susjedima kada su ne samo žive ratne slike, nego i toliko još uvijek nestalih naših sumještana. I toliko usamljenosti.

Ali, možemo li sami odrediti što nam je najpotrebnije? Posjećivala sam starice, slušala njihove životne priče i poslije svake posjete postajala svjesnija da je i ovo što mi danas zovemo siromaštvom izobilje u usporedbi s onim što su one imale. Ali su one imale nešto na čemu bismo im mi mogli zavidjeti: prošle su ratove, neke čak i tri, i teške životne putove siromašnih žena hrvatskih sela, a ništa nije umanjilo čistoću njihovih srca. Nisam naišla na mržnju. U svojim se sjećanjima raduju malim stvarima. Bile su sretne ako su mogle nekoga usrećiti, a kad im je bilo najteže, znale su da se mogu pouzdati u Božju pomoć. Kad sam išla u posjete staricama, nisam očekivala ništa za uzvrat, a tek sada vidim koliko su me njihove priče obogatile. Mislila sam kako je važno da to ostane svima nama u naslijeđe, i zapisala ih.

Vjerujem kako su poruke njihovih jednostavnih života melem i na naše rane. Tek sada vidim da imati materijalno bogatstvo možda znači živjeti lakše, ali ne znači i živjeti sretnije.

Dragica Aleksa

"Iz svake negativne situacije
napraviti nešto veliko i pozitivno -
- to je umjetnost života.
Iz svake žalosti napraviti
nekome nešto dobro,
iz svake patnje načiniti dom
i budućnost,
iz svega što si izgubio,
stostruko dobiti -
- to je tajna koju moraš naučiti."

Tomislav Ivančić

Baka Zlata

ISPRUŽENA RUKA DOBROTE

U rano proljeće, lijepog sunčanog korizmenog dana, posjetile smo baku Zlatu. Slabašna starica od 87 godina pričala nam je svoj život. Život koji je trošila više na druge nego na sebe.

"Znate djeco, velika smo mi sirotinja bili. Bilo nas je puno, a još smo živjeli sa stricem i njegovom porodicom. Bilo nam je teško ali smo bili veseli, imali jedni druge. Nikom nismo zlo željeli i bili smo zadovoljni. Kad nam je bili najteže, uvijek smo znali da je Bog s nama i da nas sigurno neće odbiti ako ga iskreno molimo za pomoć,

Ni kad sam se udala nije mi bilo lakše. I muž mi je bio siromah, a još je volio i popiti. Naša biskupija je imala neke posjede u Srijemu i tako smo iz Žumberka bili kolonizirani u Berkasovo. Ondje smo sagradili kuću i počeli normalno živjeti. U Drugom svjetskom ratu i to nam je oduzeto.

Preselili su nas u Berak. Ponovno bez ičega, s troje male djece i paraliziranom svekrvom. Muž je otišao u vojsku. Ja sam morala kolima voziti drva za vojsku i raditi sve ostale teške poslove. Kada sam dolazila kući, nisam znala što prvo početi.

14

Najteže mi je bilo što često nisam imala što skuhati djeci. Ono malo što smo imali, rasporedila bih da što duže traje. Kad bih skuhalo, prvo sam dala da se ona najedu, a ja sam jela ako bi što ostalo. Jako sam se mučila, a ipak sam dočekala duboku starost.

Sada kad sam istrošena mogu samo misliti o onom što je prošlo.

Vjerujte mi, puno sam puta razmišljala o svom životu. Ma koliko jak, čovjek ne bi mogao izdržati toliko tereta bez Boga. Sada se sjećam svih onih sitnih radosti i zahvaljujem Bogu na njima. Najviše na svoje petero zdrave i vrijedne djece. Kada su oni odrasli, ništa mi više nije nedostajalo. Brinuli su se o meni, a ja sam zaboravila sve svoje muke.

A onda je opet došao rat. Ružna riječ koja nikome ne donosi dobro. Došli su neki zli ljudi, ubijali su i pljačkali. Ali tada sam vidjela da nema tako tvrda srca da do njega ne može doći ispružena ruka dobrote.

Bila je vrućina i ostala sam bez vode, sama, stara i bolesna. Molila sam ih da me puste po vodu do susjeda. Rekli su da on više nije tu, ali su mi poslali ženu koja

15

mi je donijela vodu.

Imala sam puno jaja, a nisu mi bila potrebna. Rekla sam im neka ih uzmu i pojedu. Odnijeli su. Nisu ni zahvalili. Ali meni nisu ništa nažao učinili. Odveli su me kod dobrih ljudi koji su se brinuli o meni..."

Trnoviti put bake Zlate završio je 11. listopada 2000. Dopustima da klica njezine dobrote raste i u nama, a ona će sigurno i dalje moliti za one koje je voljela, ali i za one druge...

Baka Maca

POLOMLJENI KRIŽ

Baka Maca je starica od 72 godine, tijela slaba i izmučena bolešću i tegobnim životom, ali uvijek pribrana i mudra. Malo je razmislila i počela:

"Već sam od djetinjstva morala puno raditi, rano sam naučila da ništa ne dolazi samo od sebe. U Žumberku sam se rodila, proživjela djetinjstvo i ranu mladost. Nije to bio život u izobilju, ali kao i svi mladi, bila sam radosna i zadovoljna. Zaručila sam se s dobrim mladićem, ali je poginuo u II. svjetskom ratu. Žalila sam, ali je život gurao dalje, nije se moglo gledati unazad.

Doselili smo u Berak, udala sam se za vrijednog i poštenog čovjeka. Bile su to teške poslijeratne godine. Nismo imali ništa osim svojih deset prstiju. Počeli smo iz početka, i, hvala Bogu, uspjeli. Rodila su nam se tri sina, naš je trud dobio novi smisao: željeli smo pomoći djeci da si stvore normalne uvjete za život. Znali su koliko nam je teško, pa su se i sami borili. Došlo je vrijeme da mogu odahnuti, bila sam sretna - sinovi su se zaposlili, napravili kuće, osnovali svoje obitelji...

A onda - ponovno rat. Sjećam se prošlog rata, ali vjerujte mi, ovaj je bio puno gori.

Mislila sam: "Kome sam ja, stara i bolesna, kriva!" Tako sam ostala u selu i kad je ušla vojska. Među njima je bilo svakakvih ljudi, ali su ih kontrolirali i nisu smjeli divljati. Zato su to činili naši dosadašnji susjedi.

Što se to dogodi u glavi čovjeka da može tako mučiti svoje dotadašnje susjede i poznanike? Teško mi je o tome i misliti, a kamo li govoriti, kada se sjetim onih izmučenih i izobličjenih lica, izlomljenih tijela. Tukli su ne birajući, i stare i mladiće. Mene su tukli križem po glavi dok se sav nije raspao. Zavezali su me za šljivu da gledam kako pljačkaju i uništavaju kuću mog sina. Sve su odnijeli ... Najteže mi je bilo što su stalno govorili da su moja dva sina poginula, a ja nisam znala da li da im vjerujem.

Žao mi je što ti ljudi nisu odgovarali za svoja zlodjela. To su radili ljudi s imenom i prezimenom a ne narod. Pošteni i pravedni ljudi, svih vjera i nacija, stradali su od takvih pomračenih umova. Možda nikad neće stati pred ljudski sud, ali sigurna sam, pred Božji hoće.

Baka Ana

KLUPKO PRIČA

O baki Ani sam znala jako malo - tek da je prije nekoliko mjeseci u Berak doselila s obitelji iz Plavne, da je jako stara i već dvadeset godina potpuno slijepa. Bojala sam se kako ću uspostaviti kontakt s njom jer sam čula i da slabo čuje i da je senilna, da nije ni svjesna da je doselila u Berak.

Kad smo Mirta i ja ušle, baka Ana je sjedila na kauču toliko zgrbljena da je izgledala kao crno klupko. Nije se ni pomaklo na naš pozdrav. Pružila sam joj ruku, nervoznu i hladnu. Kad su nam se ruke dotakle, učinilo mi se da se dotiču četiri komada leda. Zadržala je moje ruke i dok smo razgovarale.

Iznenadilo me koliko se detalja sjećala iz svoje mladosti. Pričala nam je o žetvenim radovima.

Promjene na njoj ganule su me više nego sama priča.

Kad je počela govoriti leđa su joj se ispravila, ruke su se stiskale i popuštale i u njih je ulazila toplina. Ne znam je li zato što sam zaljubljenik u prirodu ili zato što me je držala za ruke, vidjela sam je kao djevojčicu kako stere uža. Vidjela sam složeno kršće, gamare i vršalicu, nepreglednu ravnicu, žito i makove...

Baka Ana je i dalje govorila...

O Božiću je pričala s toliko nježnosti da sam zaboravila sve što sam o njoj znala prije nego smo došle. U jednom sam je trenutku pogledala u oči - bile su ukočene i hladne. Ne znam kako, ali ona je to osjetila. Počela mi je milovati ruku kao da me tješi.

Nikad nisam mislila da su osobe s nekim tjelesnim nedostatkom manje vrijedne. Sada mislim da mi "zdravi" imamo nedostatke - sigurna sam da me baka Ana gledala rukama...

Baka Mara

LIJEPA RIJEČ

Baka Mara je starica od 77 godina. Najveći dio svog života proživjela je među nama, a da ju nitko nije primjećivao: bila je jedan od onih bisera u nizu koji krase sva naša slavonska sela i bez kojih niz ne bi bio tako skladan. Za svakog je imala lijepu riječ, pa smo mislili da je svi poznajemo. Tek poslije ovoga rata, kad je izgubila dva sina i muža, postali smo svjesni da je i njezin život ispunjen patnjom. Teško joj je bilo početi priču svojega života.

"Znate, djeco, nije vam to lijepa priča. Rodila sam se u Žumberku kao velika sirotinja. Već kao mala djevojčica morala sam čuvati stoku. Škola nam je bila daleko, sat vremena hoda. U školu sam išla samo četiri godine. Da stignem ujutro u školu, rano sam ustajala, a po povratku često nisam imala vremena ni jesti; morala sam stoku tjerati na pašu. Teško radeći na škrtoj zemlji i čistom zraku djevojke brzo odrastu. To se dogodilo i meni. Kad sam imala 16 godina, kradom sam otišla na ples s ostalim djevojkama iz sela. Na tom sam plesu upoznala svog muža. On je došao iz Bosne da kao drvosječa zaradi za život.

Moj se otac jako ljutio, ali sam se svejedno udala za njega. Jako smo se mučili, ali smo bili mladi i ništa nam nije bilo teško. U Berak smo došli bez igdi ičega. Radili smo često i više od 30 jutara tuđe zemlje, a onda se sve oralo konjima i kopalo. Dok su djeca bila mala u podne sam, kad bi drugi radnici sjeli da se malo odmore, žurila kući da podojim dijete i da stignem natrag raditi s njima. Kako su rasla djeca, rasle su i brige. Jednom je u školu došao liječnik, zbog nekog obaveznog cijepljenja: vodila sam jedno po jedno dijete jer sam im morala odjenuti istu odjeću. Bili smo velika sirotinja, ali možda su zato moja djeca rano uvidjela da nemaju ni od koga ništa dobiti i prihvatili su se posla. Hvala Bogu, svi su izrasli u vrijedne i poštene ljude. Ponosila sam se i mislila da je mojim mukama došao kraj. Ali, tada se dogodilo ono najgore. Došao je ovaj grozni rat. Ne znam kako ni zašto, ali ljudi s kojima su se nekad družili odveli su moja dva sina i muža. Godinama nismo ništa znali o njima. Nadali smo se da su negdje zarobljeni i da će se vratiti. Ta je neizvjesnost bila teška, ali sada mi je još gore.

Kad su prošle godine pronađene masovne grobnice u Šarvizu, u jednoj su pronađene kosti jednog moga sina. Drugog sina i muža još nismo pronašli. Prije tri godine mi se i jedna kćerka teško razboljela i umrla. Ne znam odakle mi toliko snage da sve to izdržim. Možda bih trebala mrziti, ali ne mogu. Molim se samo da Pravedni Bog svakomu sudi po zaslugama. Stara sam, teško mi je, ali svijetla zraka i utjeha u mom životu je mojih 14 unučadi i 15 praunučadi." Cijeli dan sam razmišljala o baki Mari. Od svih nas u Berku, o mržnji najčešće govorimo mi koji smo izgubili samo udobnost na koju smo navikli. Od nje, koja bi to imala najviše pravo reći, riječi mržnje nikad nisam čula.

~

Baka Mara

POVRATAK KORIJENIMA

Baku Maru poznajem oduvijek i zato sam se radovala našem susretu.

Rodile smo se u istom selu, samo što je ona vršnjakinja mojih roditelja.

Priču o svom životu obojala je tugom.

"Nemoj o tome pisati, to ti nije važno.

Težak je to i tužan život bio, ali u to vrijeme nikome nije bilo lako. Onda su i mala djeca imala obaveze. Tako sam i ja čuvala manju djecu. Igračke smo pravili sami - od krpica, komadića crijeva i od drugog materijala. Nismo imali skupih igračaka, ali smo se više družili i znali smo sve stare igre."

Baka Mara točno se sjećala mnogih dosad već zaboravljenih igara. Pričala je o "škuljanju", "školici", "kokošjoj šetnji", i o još mnogim igrama. Prisjećala se i proslava prvog svibnja, Filipovčica, procesija, proslava Božića, uskrasnih običaja. Slušala sam ju i divila se. Činilo mi se da čitam neku lijepu knjigu iz koje sam i ja nešto proživjela. Razgovarale smo i nije nam bilo dosadno.

Kad smo se rastale, dugo sam razmišljala o njezinom teškom životu.

U jednom je ratu, kad joj je bilo samo 16 godina, ostala bez oca kojega nikada nije

pronašla, a u drugom joj je nestao sin.

Dovoljno patnje za cijeli jedan život.

Skromna kakva jest, svoju tugu zadržava za sebe, skrivajući se pričom o običajima.

Rastužena, uspoređujem njezinu priču sa svojim sjećanjima i onim što je od toga danas ostalo. Tek mi je sada jasna izreka "bolje da izumru ljudi nego običaji".

Ako nastavimo ovako, naša će djeca rasti kao tikva bez korijena i svaki će ih, pa i najmanji vjetar, moći slomiti. Probudimo se dok još nije prekasno, dok još među nama žive dragulji poput bake Mare, jer nas samo oni mogu vratiti našem korijenu.

Baka Katica i dida Tuna

USPORAVANJE UMIRANJA

Nedavno su doselili u Berak. Htjeli smo čuti i njihovu životnu priču. Dočekali su nas još na dvorištu kao najdraže goste. Prvi je priču počeo dida Tuna.

"Rado ćemo vam pričati o svom životu, ali vi ćete to teško razumjeti. Vjenčali smo se vrlo mladi, ja sam imao 21 a Katica 15 godina. Moj je otac govorio: "Tko rano urani i mlad se oženi taj se ne kaje". I nisam se kajao. Naša je porodica bila jedna od najuglednijih u Plavni... U naše vrijeme biti ugledan i bogat nije značilo imati puno novaca, a ništa ne raditi, nego biti napredan, družiti se s ljudima, pratiti napredak u poljoprivredi i puno, puno raditi. Trudili smo se da proizvedimo ono što donosi najveću korist, iako smo znali da tu treba najviše raditi. Nismo se bojali posla. Bili smo mladi, ali se dobro sjećam. Ustajali smo jako rano, još prije zore. Dok sam ja hranio stoku, Katica je mela ulicu. Nekad je još bio mrak da se ni prve komšinice nisu vidjele, samo su se čule metle kako stružu po zemlji.

Znate, djeco, danas bi seljak trebao ljubiti svaku stopu zemlje po kojoj hoda.

Proizvedeni su strojevi koji mu pomažu,

usjevi se prihranjuju i štite od korova i prinosi su veliki, ali i to ima svoje loše strane. Mi smo se puno više mučili i radili na zemlji, ali smo mogli prodati sve što smo proizveli. Sjećam se, jednom smo imali puno sjemenske kudjelje. Proizvoditi sjeme kudjelje je bio jedan od najtežih poslova, ali se sjeme moglo dobro prodati. Mi smo puna kola s vrećama sjemena odvezli skelom u Vukovar i dobili smo silne novce.

Sagradili smo kuću, gospodarske zgrade, podigli krasan vinograd, sagradili vikendicu, nabavili potrebne strojeve i zadovoljno smo gledali kako je naš sin nastavio gdje smo mi stali.

Rodili smo se pokraj Dunava, ali nas on nije nikada razdvajao, nego spajao. Onda je došao ovaj grozni rat. Ratni vihor je zahvatio i nas i prebacio na drugu obalu Dunava. Tako smo dospjeli u Berak. Lijepo je to i bogato selo, ali nemojte zamjeriti nama starcima što žalimo za drugom obalom. Tamo smo se rodili, najljepši dani našeg života su tamo ostali. Onu smo zemlju natapali svojim znojem, na njoj su grobovi naših najbližih. Crna

se prijetnja nadvila nad našu djecu i mi smo morali otići, premda smo znali da ćemo se teško priviknuti. Staro se stablo ne može presaditi. Ma koliko se mi trudili, samo ćemo usporiti umiranje.

~

Snaša Evica

I TAKO ŽIVE LJUDI

Svi mislimo da je poznajemo. Dovoljno je da se kaže Snaša i svi znaju na koga se misli. No, malo se tko zapitao kakav je život proživjela ta uvijek uredna i za razgovor spremna šezdesetšestogodišnjakinja. Bilo mi je teško nagovoriti je da priča o svom životu. Kad je počela, ostala sam zatečena...

"Teško mi je o tomu pričati, to danas nitko ne može vjerovati, a još manje razumjeti. Nisam tako prestara, ali ni ja ne mogu razumjeti današnju mladež. Imala sam 11 godina kad smo ostali bez oca. Teško se onda živjelo, mama se mučila s nas troje. Nismo ničega imali previše, ali nam ništa nije ni nedostajalo. Bili smo zdravi i veseli i znali smo se radovati malim stvarima. Nikad nam nije bilo dosadno. Voljela sam proljeće. Radovala sam se kad je procvao bakin jorgovan. Imali smo veliki ora'. Pravi je užitek bio pod njim birati gra', a naročito ako je mama ispekla štrudle u krušnoj peći. A štrudla je najbolja kad se jede vruća iz tepsije. Nije bilo struje ni televizora, ali nama nije bilo dosadno. Nekad smo predveče pjevali uz tamburicu, nekad smo molili ili je mama pričala

priče. Momci su šorom pjevali svatovac, a mi smo otvorili prozore i slušali.

Strogo smo odgajani i znali smo da se stari običaji i riječ starijih moraju poštivati kao svetinja. Kad sam odrasla za udaju, mama je rekla da bi bilo dobro da se udam za mladića kojega nisam dobro ni poznavala. Bio je iz ugledne familije, vrijedan i sposoban, ali je bio gluhonijem. Teško sam se odlučila, ali sam je poslušala i nikad ne bih požalila da s nama nije živio njegov djed. Koliko god mi je muž bio dobar toliko je dida bio zao, mučio je i nas i baku. Satima bih mogla pričati o tomu, ali se ne volim podsjećati. Bio je pravi majstor u izmišljanju besmislenih poslova. Jednom smo morali na 2 jutra suncokreta nožom orezati listove u polju, ili smo morali kablovima prenositi žito sa jedne strane tavana na drugu i svaki kabao zapisati kredom na rog.

Ali ni to nije bilo najgore; za svaku se sitnicu njega moralo pitati, a on je birao načine kako da napakosti. Jednom je moja mama bila bolesna i ja sam ga pitala smijem li u nedjelju otići da je vidim. Nije me pustio ni tu nedjelju, ni drugu,

nego tek treću.

Jednom smo zimi vozili kukuružnjak. Još prije doručka dovezli smo jedan voz.

Baka je za doručak skuhalo žgance. To je bilo jedino jelo koje nisam mogla jesti, ali nisam smjela uzeti ništa drugo jer on nije dao čak ni namazati kruh s masti. Cijelo dopodne sam morala gladovati. 7 dugih godina mi smo drhtali pred njim; počeli smo normalno živjeti tek kad je umro. Seljački život nije lagan, ali mi smo bili zadovoljni. Ni to nije dugo trajalo.

Ponovno se nad mene nadvila nesreća.

Muž je poginuo u prometnoj nesreći i ostala sam potpuno sama. Bila sam uplašena, bojala sam se života i teško sam se snašla. Vrijeme je prolazilo, nije se moglo stalno plakati nad svojom sudbinom. Tek sada kad mislim o tomu, shvaćam da je prošlo više od 20 godina kako sam sama i ljutim se na sebe što nisam prihvatila nekog poštenog čovjeka koji je jednako tako sam. Mislim da bi nam bilo lakše čekati starost."

Slušam ju i razmišljam o svom životu.

Često mislim da mi je teško. Ljutim se na djecu, muža i sve oko sebe, ali sad tek vidim koliko sam sretna jer znam - kad

mi snaga bude na izmaku, moći ću se osloniti na njih...

Strina Marta

KOLICA I LOPATA

Kada smo planirali posjete staricama, nisam ni slutila koliko ćemo tužnih priča čuti. Mislila sam - tu smo, u susjedstvu; svi se poznamo i one nam ne mogu reći ništa novo. Sve njihove priče počinju jednako, ali svi su ti životi zaista bili i tužni i teški - svaki na svoj način. I strina Marta nam je ispričala jednu takvu priču.

"Udala sam se vrlo mlada. Bili smo velika sirotinja, ali je onda bilo puno mladih ljudi koji su znali da samo svojim teškim radom mogu sebi i svojoj djeci osigurati normalan život. Muž je radio kao šumski radnik ili je bio sluga kod imućnih ljudi, a ja sam svaki dan išla u nadnicu.

Puno je uspomena iz tog vremena.

Sjećam se, živjeli smo kao podstanari u nekoj dvorišnoj prostoriji kod dobrih ljudi. Bili su Srbi, ali, laka im zemlja bila, meni su bili dobri kao najveći rod. Te godine mi se rodila kćerka. Muž je otišao u službu, zaraditi da nas prehrani. Zima je bila jaka, a ja nisam imala drva: ložila sam kukurušnjakom. Baka kod koje smo stanovali prenijela je kolijevku s mojom kćerkom u svoju kuću i jednako hranila i ljuljala nju kao i svoga unuka.

Kad je čovjek mlad, i najveći teret mu

izgleda puno lakši. Tako smo i mi radili i više nego što smo mogli. Jedne smo godine za 12 dana pokosili 12,5 jutara žita. Slobodno mogu reći da su i moja djeca rasla u polju. Jednom smo kopali kukuruze, a malog smo sina ostavili spavati u kolima. Bila je velika vrućina, dijete se probudilo plačući, sišlo s kola i počelo tumarati po ataru. Sreća naša pa nije otišao u rit, nego ga je našao neki čovjek i donio ga kod nas. Godine su prolazile, radili smo i štedili i napravili smo si kuću, kupili nešto zemlje, iškolovali djecu... Konačno sam mogla odahnuti.

Ipak, moja sreća nije dugo trajala. Muž je umro, djecu su otišla svojim putem a ja sam ostala sama. Bila sam tužna, ali me veselilo kad sam djeci mogla makar malo pomoći, premda sam znala da oni ne ovise o tome.

Znate, djeco, puno je tužnih dana bilo u mom životu, ali sam najtužnija bila kad sam se prošle godine vratila. Došli su mi sin i snaha, a ja im nisam imala dati što jesti. Kuća je bila uništena, dvorište zaraslo u korov, a ja nisam imala ni lopatu da ga očistim. Jedva sam čekala da

majstori koji su radili u obnovi odu kući
da mogu uzeti njihova kolica i lopatu.
Znala sam čistiti do pola noći. Sad više
nema korova, ali ja svejedno nožem čis-
tim između cigala da ne zaraste ponovo."
Gledam strina Martu, gledam kuću,
dvorište... Kuća je mala, ali čista i uredna,
dvorište pometeno, cvijeće posađeno...
Razmišljam. Što to krase naša mala sela?
Ne krase ih kuće i dvorište, nego ljubav s
kojom se mi brinemo o njima.

Strina Mara i čika Janko

ZEMLJA OSTAJE

Kad sam zamolila strinu Maru za razgovor s njom i čika Jankom, pretvarala se da je ljuta, premda smo obje znale da nije tako. Rekla je: "Nemojte nas posjećivati; mi vam nemamo lijepe sobe gdje bismo vas primili, a ni lijepih priča koje bismo vam pričali". Znala je da mi to ni ne očekujemo, ali se htjela u to uvjeriti. Rekla sam joj: "Znam ja da vi nemate lijepe sobe, ali znam i da tome niste krivi vi i da ste prije desetak godina u svako doba dana i noći mogli dočekati svakoga gosta i počastiti ga kao najrođenijeg. Mi ne tražimo ni lijepe priče. Lijepo priče treba proživjeti, a tužne treba pričati da se za njih zna i da se ne ponove".

Prije nego što smo ušle, pokazala nam je rupu u betonu pred kuhinjskim vratima gdje im je bila bačena bomba. "Ne znam zašto su bacili tu bombu", rekla je, "možda su nas htjeli uplašiti. Ali, što je jedna bomba za onoga kome su u samo nekoliko mjeseci ubili dva brata, sestru i sina? Čudim se kako nisam potpuno poludjela". Čika Janka smo našli na kauču, prikopčanog na kisik.

"Težak sam bolesnik, ali se ne žalim.

Poslije svega što sam proživio, bilo bi čudo

da sam zdrav. Dva su rata prešla preko mene, a između toga - težak rad. Prešao sam sve šume po Hrvatskoj i Bosni. I sada je teško biti šumskim radnikom, ali se ne može usporediti s onim od prije 30 ili 40 godina. U životu sam izvadio više panjeva nego što imam kose na glavi. Bilo je teško uspjeti siromašnom mladom čovjeku.

Znao sam ja

to i zato sam se svim silama trudio osigurati svojoj djeci barem malo lakši život.

Rodio sam se u selu, najbolje godine svog života sam proživio na selu, nisam žalio ni znoja ni zdravlja, bio sam sretan što sam sa svojih deset prstiju stvorio pristojno seosko gospodarstvo. Volio sam ja tu zemlju i znao sam da zemlja hoće slugu, a ne gospodara. Zemlja nikad ne ostaje dužna - uvijek vraća svu ljubav i trud. Prije nekoliko dana zamolio sam jednog mladića da me odveze vidjeti njive. Teško mi je bilo gledati kako su neki zli ljudi u ovih par godina zapustili našu zemlju. Zaboravili su da ljudi odlaze, vlade se mijenjaju, a zemlja ostaje."

Ispričana je još jedna tužna priča.

Nemojmo se praviti da ju nismo čuli.

Upamtimo je da se ne bi ponovila...

Pava

SJENA TUGE

Pavu sam upoznala, prije tridesetak godina kad sam ja došla u Berak, kao marljivu i vrijednu ženu koje je za svakog imala lijepu riječ, nikada se nije nametala i svakoga je htjela saslušati. Bezbroy puta sam s njom razgovarala i uvijek sam se ugodno osjećala, ali sam se svejedno bojala ove posjete. Slučaj je htio da je ona rat i vrijeme našeg progonstva proživjela u Berku. Iako u svojoj kući, u tih nekoliko godina proživjela je toliko patnje da je to teško i zamisliti.

Još uvijek lijepa žena od 62 godine, gledala me u oči i rekla "pitaj što te zanima". Ovo pitanje i pogled pun tuge toliko me zbunio da sam joj jedva uspjela odgovoriti da sam došla razgovarati, a ne ispitivati. Bilo mi je žao. Shvatila sam da joj je u zadnje vrijeme postavljeno bezbroj pitanja na koja nije znala odgovoriti, a da su je rijetki pitali kako je njoj. Tek sada mi je jasno zašto je u njenim očima uvijek bila neka sjena tuge.

Gledala je u jednu točku na zidu i počela: "Oca nisam nikad upoznala, poginuo je u prošlom ratu. Dva brata i ja smo rasli uz mamu, okruženi njenom brigom i ljubavlju. Svaki smo dan gledali suze u

njenim i bakinim očima i trudili smo se da ih makar mi ne rastužimo. Bilo mi je teško kad su druga djeca govorila: reći ću tati, i on će me braniti - a ja sam znala da nas nema tko braniti. Kad smo odrasli, razišli smo se; braća u školu, a ja sam se udala i doselila u Berak. Teški su to dani bili, puno se radilo. Počeli smo iz početka, ali smo bili zdravi i nijedan napor nam nije bio pretežak. Rodilo nam se troje djece i to su bili moji najljepši dani. Bilo sam ponosna na svoju djecu, bili su dobri đaci i nikada se nisam morala stidjeti, ali -kako to obično bude - naša su nam djeca samo posuđena. Odrasli su i kćerke su se udale, bilo mi je teško, ali sam znala da se to jednom moralo dogoditi. Ali tada se dogodilo najgore. Došao je ovaj grozni, besmisleni rat. Pojavili su se ljudi kojima je jedini cilj bio uništiti i opljačkati sve što je vrijedno. Čudim se kako se čovjek može brzo povesti za zlom.

Ja sam bila kod kuće, ali su mi svejedno sve odnijeli. Tukli su me. Boljelo me je, ali mi je bilo puno teže kad su mi tukli sina. Znali su da je bolestan i da ga tuku bez razloga, ali njima je to bilo zabavno.

U tih nekoliko godina sam preživjela toliko tuge da se čudim da sam još normalna. Umrla mi je mama. Kad su je sahranjivali, prvi i jedini put sam vidjela kosti svog oca. Muž, mlađi brat i - što je najgore - kćerka razboljeli su se i umrli... Danima sam plakala, za mene nije postojao nitko i ništa, nisam ni jela niti spavala. Počela sam se rušiti od slabosti i onda se jednog dana dogodilo nešto što se dugo nisam nikomu usudila ispričati. Sjedila sam na kauču i plakala, zatvorenih očiju i podignute glave. U tom sam trenutku čula glas svoje kćerke kao da stoji pokraj mene. Oslovila me, ja sam otvorila oči i odvrtila joj. Gledala sam uokolo, no nje nije bilo. Potražila sam je i vani, ali bezuspješno. U tom mi je trenu kroz glavu prošlo da se ne može umirati za mrtvima, nego treba živjeti za žive. Od tada je smisao i svrha mog života moj bolesni sin - sve moje brige i nade okrenute su prema njemu i pomoćanju da svlada bolest..."

Završila je priču. Hodajući ulicom, nisam nikoga vidjela. Pitala sam se: jesu li sreća i smisao života isto? U našim se razmišljanjima sreća najčešće svodi na novac, a

Pava je rekla: " Premda smo skromno živjeli, bila sam sretna i ponosna svojom djecom, a smisao mog života sada jest živjeti za žive i pomoći im da prevladaju svoje nevolje..."

UMJESTO POGOVORA

Godina je 2000., ljeto u Berku je na izmaku. Slatki miris zrelog voća ostavio je svaku kuću, a zemlja je odahnula od prevelikih vrućina i sad nam poklanja svu raskoš sunčevih zraka zarobljenih u zrnima zrelih plodova. Mnoga sam ljeta ispratila u Berku i znam da je to najljepši dio godine. Ljudi su se umorni ali sretni vraćali sa svojih njiva, vozeći bogatstvo koje može dati samo plodna ravnicu uz Božji blagoslov i neizmjernu ljubav čovjeka.

To je slika koja je u meni oduvijek budila toplinu i radost, a sada sam neizmjerno tužna. Gotovo ništa ne mogu prepoznati, sve je drukčije. Znam, bio je rat, ali ne znam čemu on služi. Samo za to da se napune groblja, ili da se proliju rijeke suza, ili da djeca pišu tužne pjesme o svojim poginulim roditeljima, ili da netko nekoga pobijedi.... A što je to pobjeda? Je li to vrisak majke, ili suza u oku djeteta, ili mladić u invalidskim kolicima? Je li to Bleiburg, Jazovka ili Jasenovac? Je li to Vukovar, Ovčara ili Sarviz ili list papira zaključan u nekom selu s oznakom "strogo povjerljivo"?

Ako je to pobjeda, komu je ona potrebna i

čemu služi i tko su, u stvari, pobjednici? Oni koji pokriveni cvijećem leže u alejama velikana ili oni koji su zbog svojih nedjela morali otići neznano kuda; kolone uplakanih majki koje se svaki dan slijevaju na groblja ili bezbrojna djeca koja traže ruku koja će ih nježno uvesti u svijet odraslih? Jesu li pobjednici prognanici ili povratnici?

Postoje li uopće pobjednici u ratu ili su svi gubitnici? Godine su prošle, prošao je rat i poraće i obnova. U Berak se polako vraća život, ali kakav? Protjerane su obitelji, a vraćaju se starci. Ranjeni se ljudi vraćaju u ranjeno selo, obavijeno tugom i nepovjerenjem. Mnogo je ljudi ubijeno, za mnoge se još ne zna gdje su, a obitelji očekuju pomoć da ih pronađu. Majke su se vratile da traže svoju djecu, ali ne znaju koga pitati gdje su. U selu su našli iste takve starce koji u samoći provode svoje posljednje dane.

Vratila sam se i ja. Bila sam tužna i usamljena. S kim bih god razgovarala, uvijek se po tko zna koji put ponavljala ista tužna priča. Malo po malo svijet se počeo dijeliti na "nas" koji patimo i "njih" koji su krivi. Više nije bilo važno tko si

nego što si, više se nije govorilo: "Ja mislim da si ti kriv," nego: "Mi mislimo da ste vi krivi".

I tada su se kao kap vode u moru pojavili timovi Centra za mir, nenasilje i ljudska prava koji su bili prvi koji su htjeli čuti što ja mislim. Dugo smo razgovarali i ja sam im se pridružila. Posjećivala sam starice i s njima razgovarala o njihovom životu. Većina tih priča počinjala bi s riječima "Tužan je to i težak bio život", a završavala s " Mnoga sam zla propatila, ali za svako je zlo kriv čovjek s imenom i prezimenom, a ne narod." Toliko sam tužnih priča čula da se stidim i pomisliti kako je meni teško.

Prošla je gotovo godina dana i ja sam bila spremna čuti i jednu drugačiju priču, htjela sam posjetiti jednu staricu koja je rat proživjela u Berku. Dugo mi je trebalo da se odlučim na to, premda mi sada nije jasno čega sam se bojala.

Posjetila sam teta Danicu.

Poznavala sam je od prije.

Živjela je u Berku tiho i povučeno. Znala sam da joj je muž bio lugar, ali nikad nisam bila kod nje. Bilo mi je teško

započeti razgovor. Bila sam napeta, a ona je očekivala pitanja na koja ne zna odgovor. Kada sam joj objasnila da sam došla razgovarati, a ne ispitivati, ona je počela svoju priču.

" Ja sam Srpkinja. Rodila sam se u Kordunu prije 74 godine, kao osmo dijete u obitelji. Skromno se i teško živjelo, ali smo bili zadovoljni dok nije došao rat. Tada su počele moje nevolje. U ratu mi je poginuo otac i najstariji brat. Ja sam ostala sa bratovom ženom i njenih četvoro djece. Kada mi je bilo 20 godina, udala sam se. Muž mi je bio lugar. Selili smo se iz mjesta u mjesto u kojem je on službovao. Tako smo došli i ovamo. Živjeli smo pola godine u šumi u jelašu, a poslije još godinu i pol u lugarskoj kući pokraj ceste. Teško je bilo živjeti sam u šumi, pa smo kupili gradilište u Berku. Polako smo si gradili kuću. Nije nam bilo lako, ali smo bili strpljivi, znali smo da je to naš mali svijet zaštićen zidovima. Godine su prolazile, mi smo starili. Naišli su drugi problemi. Muž se razbolio i umro, a ja sam ostala potpuno sama. Bolesna sam. Teško mi je, ali bih sve nevolje lakše podnosila da nije došao ovaj

rat koji je kao vjetar uskovitlao ljude.
Mnogi su prošli ovuda, i svatko je nešto
odnio - sada mi je kuća prazna.
Meni staroj puno ni ne treba. Mnogo se
zla dogodilo, ali zlo mogu činiti samo zli
ljudi. Žao mi je što oni nisu za to odgo-
varali; da jesu sada bi nam svima bilo
lakše. Da sam imala svoju djecu, učila bih
ih da vole svoje i poštuju tuđe.
Kad sam pošla u posjetu teta Danici, bila
sam napeta jer je ona jedna od "njih". Sad
uspoređujem njenu priču sa pričama
ostalih starica. Sve su to teški životi i
tužne priče. No iz glave mi ne izlazi ono
"naučimo našu djecu da vole svoje i poš-
tuju tuđe". Ako to uspijemo, uvidjet ćemo
da nečija različitost za nas bogatstvo, a ne
opasnost, jer ni šuma nije šuma ako u
njoj raste samo jedna vrsta drveća i živi
jedna vrsta ptica.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek

UDK 821.163.42-32(082)

PRIČE iz Berka / <prikupila> Dragica
Aleksa; <predgovor Amalija Krstanović>.
- Osijek : Centar za mir, nenasilje i ljudska
prava, 2001. - 38 str. ; 17 cm

ISBN 953-97479-3-7

1. Aleksa, Dragica

410424033